

УДК 336.763
DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-162-168

Ірина ПАТЕРИЛО[©]
доктор юридичних наук, професор
(Дніпровський національний університет імені
Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна)

ПРАВОВЕ ПІДґРУНТЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ДЕРИВАТИВІВ В УКРАЇНІ

Викладено стислий огляд правового регулювання функціонування ринку похідних цінних паперів (деривативів). Обґрунтовано актуальність їх застосування в умовах сучасних фінансових ринків. Розглянуто роль похідних фінансових інструментів у процесах розвитку і функціонування фінансової системи і фінансового ринку. У статті наведено чотири основні типи контрактів на деривативи: форварди, ф'ючерси, опціони та свопи. Розглянуто перспективи розвитку українського ринку деривативів, який неможливий без вдосконалення нормативно-правової бази, проведення послідовної національної політики щодо фінансового ринку.

Ключові слова: фінансовий ринок, похідні цінні папери, законодавче регулювання, деривативи, форвардні, ф'ючерсні контракти, опціони, свопи, біржові операції, фінансові інструменти, емітенти цінних паперів.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку комунікаційних технологій спостерігається стійке зростання участі фізичних осіб у фінансових операціях з використанням електронних платформ. Зокрема, прослідковується інтерес до участі в операціях на світових фондових ринках громадян України. Відносно технічно легкий доступ до участі у біржових операціях на фондових ринках, купівля-продаж деривативів на електронних платформах за допомогою використання електронних платформ потребують, поряд із загальними, також і спеціальних знань щодо певних конкретних напрямів економічного розвитку та фінансових взаємовідносин.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів», що набрав чинності 16 серпня 2020 року, заклав основу для функціонування ринку деривативів та удосконалення механізмів виконання зобов'язань за деривативами. Важливим моментом є виконання угоди, яке закон робить примусовим до виконання. Раніше була можливість для якоїсь зі сторін деривативного контракту не виконати свої зобов'язання, якщо це їй було не вигідно. Як наслідок, зростали ризики, що стримувало розвиток фінансових ринків в Україні через недовіру. Закон також спрямований на захист споживача фінансових послуг, який не є професійним (кваліфікованим) інвестором.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питаннями становлення та розвитку ринку деривативів займалися провідні вітчизняні та закордонні науковці та практики, серед яких: Г. Азаренкова, Т. Андросович, І. Бурденко, О. Зайцкв, Л. Примостка, В. Яворська, К. Колл, Р. Мертон, Д. Ченс, М. Шоулс тощо.

Метою статті є аналіз нормативно-правового поля діяльності ринку похідних фінансових інструментів України.

Виклад основного матеріалу. Зокрема, Закон закріпив загальне визначення терміна «деривативи», перелік видів деривативів та визначення їх понять. Отже, маємо поняття деривативних фінансових інструментів, а саме деривативні цінні папери та деривативні контракти [4].

Відповідно до Податкового кодексу України дериватив – це стандартний документ, що засвідчує право та зобов'язання придбати чи продати у майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах.

Інакше кажучи, біржові інструменти для укладання термінових угод. Учасники ринку використовують їх для отримання великих прибутків [7].

Фінансові деривативи бувають поставні (якщо базовий актив – товар, наприклад нафта, газ, пшениця тощо) та розрахункові (безпоставкові – розраховуються за формулою, ціни суто індикативні, немає поставки базового активу, наприклад ф'ючерс на індекс тощо).

Податковий кодекс визначає, що до деривативів належать:

а) своп – цивільно-правова угода про здійснення обміну потоками платежів та інших активів, розрахованими на підставі ціни базового активу в межах суми, визначеної договором на конкретну дату платежів протягом дії контракту;

б) опціон – цивільно-правовий договір, згідно з яким одна сторона контракту одержує право на придбання або продаж базового активу, а інша сторона бере на себе безумовне зобов'язання продати або придбати базовий актив у майбутньому протягом строку дії опціону чи на встановлену дату за визначеною під час укладання такого контракту ціною базового активу;

в) форвардний контракт – стандартизований цивільно-правовий договір, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установленний строк передати базовий актив у власність покупця на визначених умовах, а покупець зобов'язується прийняти в установленний строк базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену таким договором;

г) ф'ючерсний контракт – стандартизований строковий контракт, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установленний строк передати базовий актив у власність покупця на визначених специфікацією умовах, а покупець зобов'язується прийняти базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену сторонами контракту на дату його укладення [7].

Отже, спочатку операції своп проводилися між банками, оскільки сторонам, які торгували валютою, був потрібний справедливий обмін. Проста конверсія за допомогою проведення купівлі-продажу була некомфортною. Через це виник валютний своп, який передбачає обмін різних валют. У діяльності біржі термін означає укладання двох конверсійних угод на певну суму з різними датами постачання. Інвестори вперше стикаються з цим поняттям на валютному ринку, коли позиції переносяться через ніч. Угода здійснюється за прийнятою у всьому світі схемою – SWAP TOM NEXT (СВОП ТОМ НЕКСТ). Трейдери, які торгують всередині дня, не користуються цією процедурою.

Своп виникає через різницю між відсотковими ставками двох держав, коли, наприклад, трейдер набуває англійського фунта й продає американський долар. Інвестор торгує з плечем. В одній валюті береться кредит, у другій – відкривається депозит. За великої різниці між ставками хтось отримує дохід, хтось зазнає збитків. Своп на торгових майданчиках розраховується та списується о 00:00 за Гринвічем, коли починається новий торговий день. І неважливо, було відкрито угоду на початку попереднього торговельного періоду або незадовго до його закінчення. Свопи фіксуються на ринку щодня, що пояснюється механізмом угод. Розрахунки проводяться одночасно, а валюта поставляється не пізніше другого банківського дня. Щоб не робити постачання, наново укладається угода. День розрахунків переноситься за допомогою свопа [8].

Крім валютних, є й інші різновиди свопів:

Акційні – це операції, що передбачають обмін потоками платежів. Вони дозволяють влити капітал у торгові біржі країн, що розвиваються. Під час угоди враховуються показники індексу біржі та ставки за відсотками.

Відсоткові – операції, які передбачають обмін ставками за кредитом. Наприклад, один учасник ринку має відсоткову ставку і, бажаючи зменшити ризики, змінює її на фіксовану. Інший інвестор, очікуючи зниження ставки, робить навпаки. Дохід чи збиток для відсоткових свопів визначені різницею між ставками. На операціях з дорогоцінними металами угоди здійснюються за тим самим принципом – в два етапи продаються і купуються дорогоцінні метали, що дає змогу знизити ризикові прояви.

Свопціони – інструмент, що є симбіозом свопів та опціонів. Завдяки йому угода у майбутньому укладається за фіксованою вартістю.

Кредитно-дефолтні – інструмент є страховкою у разі дефолту в разі обвалу кредитних ринків. Трейдер час від часу чи один раз робить внесок на рахунок іншої сторони. Якщо станеться дефолт, він отримає компенсацію.

Останні своєю особливо популярні у країнах із нестабільною економічною ситуацією. Подібні операції – страхівка, коли змінюється курс іноземної валюти стосовно національної [8].

Щодо опціону, то це угода, яка надає покупцеві опціону право (але не зобов'язання) на купівлю чи продаж базових фінансових інструментів за фіксованою ціною протягом деякого періоду або на визначену наперед дату в майбутньому в обмін на опціонну премію. Предметом опціонної угоди можуть бути різноманітні фінансові інструменти: валюта, акції, індекси, цінні папери, кредити, ф'ючерсні контракти тощо. У перекладі «опціон» (від англ. option) означає вибір. Саме можливість вибору і є основною характеристикою опціонів.

В опціонній угоді, яка укладається між двома контрагентами, зазначається кількість та вид базових інструментів, що є предметом купівлі або продажу, дата виконання угоди чи період між двома датами, впродовж якого може бути виконана угода, а також фіксується ціна виконання опціону. Одна сторона купує опціон за винагороду, яка називається опціонною премією, здобуває право вибору і стає власником опціону. Друга сторона продає або виписує опціон, тобто надає право вибору, за що отримує премію.

Для продавця опціон є зобов'язанням виконати умови контракту, якщо покупець вирішить його реалізувати. Продавець опціону бере на себе ризик зміни ціни активу за компенсацію у формі опціонної премії. Зазначимо, що покупець опціону не повністю звільняється від ризику, а тільки обмежує його рівень величиною опціонної премії.

Покупець опціону може вийти з угоди трьома способами:

- здійснити своє право і пред'явити опціон до виконання;
- продати опціон третій стороні;
- знехтувати правом, наданим опціоном [6, с. 52].

Опціон може бути виконаний лише за ціною, зафіксованою під час укладання угоди, яка називається ціною виконання опціону, або ціною страйк.

Залежно від умов виконання вирізняють два типи опціонів: американський та європейський.

Опціон американського типу може бути виконаний у будь-який день протягом зазначеного періоду часу.

Для опціону європейського типу фіксується конкретна дата його виконання.

Залежно від типу операції (купівля чи продаж), право здійснення якої надано в угоді, розрізняють опціон продажу – PUT (пут) і опціон купівлі – CALL (кол).

Опціон PUT надає покупцеві опціону право продати обумовлену в контракті кількість базових інструментів у визначені терміни за ціною виконання або відмовитися від продажу. Так опціон PUT захищає від зниження цін на активи.

Опціон CALL надає право купити обумовлену кількість базових інструментів у визначені терміни за ціною виконання або відмовитися від купівлі і захищає покупця від підвищення цін.

Покупець опціону відкриває довгу позицію (як за PUT, так і за CALL), продавець опціону займає коротку позицію за цією угодою, незалежно від виду опціону.

Операції з опціонами можуть проводитись для страхування від ризику зміни цін на фінансові інструменти, за якими учасник має балансову позицію. Такий опціон називається покритим, а позиція – застрахованою. Опціон, використовуваний для одержання прибутку від різниці в цінах купівлі та продажу за відсутності відповідної балансової позиції, називається непокритим [6, с. 54].

Форвардні угоди укладаються на купівлю або на продаж визначеної кількості певного фінансового чи матеріального активу. Один із учасників угоди зобов'язується здійснити поставку, а інший – її прийняти. Базовим активом, як правило, бувають акції, облігації, валюта, різноманітні товари.

Зазначені похідні фінансові інструменти можуть застосовуватися в різних ситуаціях і з різними мотивами: під час фінансових спекуляцій, управління активами і зобов'язаннями, арбітражу, хеджування (наприклад, захист своїх активів від можливої девальвації гривні стосовно долара США). Кінцевою метою сторін операції з використанням похідних фінансових інструментів (у тому числі й валютних форвардів) може бути або отримання прибутку, або управління ризиками [6, с. 48]. При цьому можливість поєднання цілей отримання прибутку та управління ризиком зовсім не

заперечує каузальний характер такого правочину (правочинів). Зокрема, вступаючи в правочин з метою обмеження ризику, сторона може виявитися в ситуації, коли похідний фінансовий інструмент стає спекулятивним. Або навпаки, будучи на момент укладення правочину виключно спекулятивним, конкретний фінансовий продукт може набути характер правочину, що обмежує ризики. Подібний характер цього виду фінансових правочинів дає змогу вбудувати похідний фінансовий інструмент в систему господарських операцій і бути частиною довгострокової стратегії, яка виправдається в майбутньому. При цьому під час судового вирішення спору неможливі і позбавлені будь-якого юридичного сенсу намагання «встановлювати довгострокову «господарську мету», яка переслідується сторонами з використанням похідного фінансового інструменту» [6, с. 47].

Ф'ючерс (від англ. *future* – майбутнє) – це домовленість між покупцем і продавцем на постачання продукції, послуги або цінних паперів у майбутньому, з фіксацією вартості на момент укладання угоди. Основною метою застосування цього фінансового інструменту є зниження ризиків, пов'язаних із коливанням цін, а також гарантування постачання товару (продукції) за ціною, визначеною наперед. При цьому такі угоди, на відміну від угод на реальний товар (продукцію), не передбачають зобов'язання сторін поставити або прийняти його у визначений у контракті строк, а передбачають купівлю і продаж прав на товар.

Ф'ючерсні ринки є, власне, вдосконаленою формою так званих строкових ринків, які діють вже давно. Момент здійснення строкової операції та момент виконання зобов'язань істотно розірвані в часі. Інакше кажучи, виконання (наприклад, постачання валюти) відбувається через певний строк у заздалегідь визначену майбутню дату, але на умовах (за курсом, ставкою тощо), що їх визначають у момент укладення угоди. Предметом строкових угод можуть бути найрізноманітніші товари (продукція) чи послуги [5].

На сучасному фінансовому ринку ф'ючерси застосовують до операцій купівлі / продажу товарів, валюти, цінних паперів, індексів та інших зобов'язань.

Товарні ф'ючерси базуються на купівлі-продажу різних товарів, найбільш популярні з яких – сільськогосподарська продукція, металургія, сировина.

Фінансові ф'ючерси базуються на специфічних фінансових інструментах, таких як короткострокові та довгострокові казначейські зобов'язання, депозити, валюта та індексні показники фондових бірж. Розрізняють фінансові ф'ючерси з конкретною і абстрактною базами. Фінансові ф'ючерси з конкретною базою засновані на реальних об'єктах торгівлі. До них належать валютні ф'ючерси і процентні ф'ючерси. Фінансові ф'ючерси виконують дві основні функції: дають можливість інвесторам застрахуватися від ризику, пов'язаного з несприятливими змінами процентних ставок або курсів валют і цінних паперів на ринку, а біржовим гравцям – отримувати з цього прибуток.

Валютні ф'ючерси являють собою договірне зобов'язання на майбутній обмін певної кількості однієї валюти на іншу за заздалегідь визначеним курсом. На ф'ючерсних біржах світу зазвичай використовують пряме котирування курсів валют, при якому зазначають кількість національної валюти, потрібну для купівлі одиниці іноземної валюти. Ціну купівлі валютного ф'ючерсного контракту визначають, головним чином, форвардним курсом базисної валюти. При торгівлі валютними ф'ючерсами важливо передбачити зміну курсу базисної валюти в майбутньому і постійно стежити за зміною курсу протягом усього строку дії ф'ючерсу, а вловивши небажану тенденцію, своєчасно позбутися контракту.

Процентний ф'ючерс – це договірне зобов'язання купити чи продати процентний інструмент із визначеними в контракті термінами і процентною ставкою за заздалегідь узгодженим курсом (ставкою) в певну майбутню дату [5].

Не всі деривативи вважатимуться фінансовими інструментами. Зараз основна відмінність деривативних фінансових інструментів від деривативних нефінансових інструментів полягає у тому, що перші необхідно укладати через інвестиційну фірму, крім випадків, коли обидві сторони деривативної угоди є певними кваліфікованими інвесторами.

Чи є дериватив фінансовим інструментом, залежить від його базового активу, торговельного майданчика та способу виконання зобов'язань. У випадку, якщо базовим активом деривативу є продукція, треба враховувати такі фактори, як торговельний майданчик та спосіб виконання зобов'язань. Будь-який товарний дериватив, що

торгується на регульованому ринку або на багатосторонньому торговельному майданчику, буде віднесений до категорії фінансових інструментів. До того ж будь-який товарний дериватив, який дає сторонам право здійснити розрахунки в грошовій формі (крім як у разі невиконання зобов'язань або іншої події, що дає підстави для припинення), також буде вважатися фінансовим інструментом. Фінансовими інструментами не є поставні деривативи щодо оптових енергетичних продуктів (тобто газу та електроенергії) та форвардні контракти на поставку продукції за умови, що вони не укладаються на регульованому ринку або на багатосторонньому торговельному майданчику. Віднесення чи не віднесення інших товарних деривативів до категорії фінансових інструментів треба уважно оцінювати у кожному конкретному випадку окремо.

Тисячі компаній по всьому світу використовують деривативи, щоб зменшити ризики для свого бізнесу і підвищити впевненість своїх клієнтів. Серед них: іпотечні оператори використовують деривативи, щоб запропонувати покупцям житла вибір іпотечних кредитів із фіксованою або плаваючою ставкою; використовують деривативи для управління ризиками за своїми кредитами, що дозволяє їм позичати більше; пенсійні фонди та керуючі активами використовують деривативи, щоб допомогти оптимізувати та захистити вартість пенсійних частин та інвестицій, що дозволяє людям планувати майбутнє з більшою впевненістю; товаровиробники також використовують деривативи. Коли вони хочуть залучити гроші на нові інвестиції, вони можуть використати процентний своп, щоб зафіксувати витрати на фінансування, тим самим зменшуючи вплив потенційного збільшення процентних ставок; компанії з виробництва продуктів харчування та напоїв використовують деривативи для управління ризиком коливань цін на їх інгредієнти. Це допомагає забезпечити стабільність пропозиції та ціни улюбленої їжі покупця. Те ж саме стосується і цін на енергоносії. Виробники та постачальники використовують деривативи, щоб допомогти згладити регулярні підйоми та падіння цін на газ, нафту та електроенергію, зменшуючи нестабільність для споживачів [2, с. 323].

Подібно авіакомпанії використовують деривативи, щоб зафіксувати витрати на паливо, що допомагає пом'якшити непрямий вплив («ефект доміно») на ціни на квитки.

Ринок деривативів привертає все більше уваги на тлі нафтогазової кризи, що відбувається у 2019–2020 рр., випадків шахрайства та перерозподілу енергетичних ринків. Хоча нафтогазова криза спричинена насамперед переорієнтацією та диверсифікацією енергетичної сировини, розробники політики та регулятори почали думати про посилення регулювання через підвищення прозорості та безпеки як похідних інструментів, так і інших фінансових інструментів [6, с. 63–71]. Деривативи в разі належного застосування повинні допомогти підвищити фінансову стійкість системи та приносити очікувану економічну сталість для їх емітентів або користувачів.

Висновки. У разі правильного застосування деривативи можуть приносити значну економічну користь. Ці інструменти допомагають економічним агентам поліпшити управління ринковими та кредитними ризиками. Вони також сприяють розвитку фінансових інновацій та розвитку ринку, підвищуючи стійкість ринку до шоків. Ринок похідних фінансових інструментів з одноразових угод перетворився в невід'ємну частину міжнародного фінансового ринку. Причина активного застосування цих інструментів на світовому ринку – їх здатність знижувати залежність широкого кола користувачів від ринкових коливань. Ринок деривативів забезпечує ефективні способи хеджування цінних ризиків у межах державної економіки. Треба зазначити, що похідні фінансові інструменти виконують також інформаційну функцію, завдяки якій інвестор отримує актуальну інформацію про майбутній стан ринку, адже валютні деривативи характеризуються високим рівнем дохідності. Ось чому важливо враховувати сучасний стан та перспективи розвитку ринку деривативів в Україні.

Основною метою розвитку України є формування цивілізованої економіки європейського типу, де ринок фінансових деривативів може відігравати важливу роль. На цьому етапі цей сегмент в Україні вже певним чином сформований: є електронні системи на торговельних біржах, наявні емітенти цінних паперів, численні інвестиційні компанії та банки, а також державні та муніципальні організації, є інвестори, які цікавляться деривативами з метою їх розміщення.

Законодавче регулювання фондового ринку фінансових деривативів дуже важливий фактор залучення інвестицій та інвестування в цінні папери через фондовий

ринок. Фондовий ринок фінансових деривативів можна розглядати як механізм забезпечення економічної та фінансової стабільності, а також проведення необхідних трансформаційних змін на шляху до світової інтеграції фінансової системи України. Повільний розвиток фондового ринку фінансових деривативів в країні значно знижує конкурентоспроможність України на ринку іноземного інвестиційного капіталу.

Список використаних джерел

1. Антонов С., Шишков С. Організація обігу валютних деривативів в Україні: питання теорії та практики. *Ринок цінних паперів України*. 2009. № 5-6. С. 37-56.
2. Зайцев О. В. Основи фінансового інструментарію : підруч. Суми : Сумський держ. ун-т, 2016. 524 с.
3. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів : Закон України від 19.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>.
5. Козка О. Ф'ючерс – прибуток з майбутнього. *Інструменти бізнесу*. 2020. № 12. URL : <https://e.fin-ua.com/upravlinnya-finansami-2020-12/fyuchers-pributok-z-maybutnogo>.
6. Кудряшов Е. Похідні фінансові інструменти: «Казнить нельзя помиловать» (Проблеми юридичної кваліфікації). *Господарство і право*. 2002. № 3. С. 47-54.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 у редакції від 20.09.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Що таке своп у біржовій торгівлі. URL : <https://ffin.ua/blog/articles/investopediia/post/shho-take-svop-u-birzovii-torgivli>.
9. Motorniuk U., Terebukh M., Kharchuk V. Тенденції розвитку міжнародного ринку деривативів. *An International Quarterly Journal*. 2016. № 5. Р. 63-71.

Надійшла до редакції 01.12.2022

References

1. Antonov, S., Shyshkov, S. (2009) Orhanizatsiya obihu valyutnykh deryvatyviv v Ukrayini: pytannya teorii ta praktyky [Organization of circulation of currency derivatives in Ukraine: issues of theory and practice]. *Rynok tsinnykh paperyv Ukrayiny*. № 5-6, pp. 37-56. [in Ukr.].
2. Zaytsev, O. V. (2016) Osnovy finansovoho instrumentariyu [Fundamentals of financial instruments] : pidruch. Sumy : Sums'ky derzh. un-t, 524 p. [in Ukr.].
3. Pro derzhavne rehulyuvannya rynku tsinnykh paperyv v Ukrayini [On state regulation of the securities market in Ukraine] : Zakon Ukrayiny vid 30.10.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>. [in Ukr.].
4. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv shchodo sproshchennya zaluchennya investytsiy ta zaprovadzhennya novykh finansovykh instrumentiv [On amendments to some legislative acts regarding the simplification of investment attraction and the introduction of new financial instruments] : Zakon Ukrayiny vid 19.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>. [in Ukr.].
5. Kozka, O. (2020) Fyuchers – prybutok z maybutn'ho [Futures – profit from the future]. *Instrumenty biznesu*. № 12. URL : <https://e.fin-ua.com/upravlinnya-finansami-2020-12/fyuchers-pributok-z-maybutnogo>. [in Ukr.].
6. Kudryashov, E. (2002) Pokhidni finansovi instrumenty: «Kaznyt' nel'zya pomylovat'» (Problemy yurydychnoyi kvalifikatsiyi) [Derivative financial instruments: «Executioners cannot be pardoned» (Problems of legal qualification)]. *Hospodarstvo i pravo*. № 3, pp. 47-54. [in Ukr.].
7. Podatkovyy kodeks Ukrayiny vid 02.12.2010 u redaktsiyi vid 20.09.2015 [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 as amended on 20.09.2015]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. [in Ukr.].
8. Shcho take svop u birzhoviyi torhivli [What is a swap in stock trading]. URL: <https://ffin.ua/blog/articles/investopediia/post/shho-take-svop-u-birzovii-torgivli>. [in Ukr.].
9. Motorniuk, U., Terebukh, M., Kharchuk, V. (2016) Tendentsiyi rozvytku mizhnarodnoho rynku deryvatyviv [Development trends of the international derivatives market]. *An International Quarterly Journal*. № 5. R. 63-71. [in Ukr.].

ABSTRACT

Iryna Paterylo. Legal basis of functioning and development of the derivatives market in Ukraine. A brief overview of the legal regulation of the functioning of the derivative securities (derivatives) market has been presented. The relevance of their application in the conditions of modern financial markets is substantiated. The role of derivative financial instruments in the processes of development and functioning of the financial system and the financial market is considered. The article outlines the four main types of derivative contracts: forwards, futures, options, and swaps. The prospects

for the development of the Ukrainian derivatives market, which is impossible without the improvement of the regulatory and legal framework, the implementation of a consistent national policy regarding the financial market, are considered.

The author has concluded that in the case of correct application, derivatives can bring significant economic benefits. These tools help economic agents to improve the management of market and credit risks. They also promote financial innovation and market development, increasing the market's resilience to shocks. The market of derivative financial instruments has turned from one-time transactions into an integral part of the international financial market. The reason for the active use of these tools in the world market is their ability to reduce the dependence of a wide range of users on market fluctuations. The stock market of financial derivatives can be considered as a mechanism for ensuring economic and financial stability, as well as carrying out the necessary transformational changes on the way to the global integration of the financial system of Ukraine.

Keywords: *financial market, derivative securities, legal regulation, derivatives, forward, futures contracts, options, swaps, exchange transactions, financial instruments, issuers of securities.*

УДК 349.23/24

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-168-177

Ганна СПИЦИНА[©]
доктор юридичних
наук, професор

Алла ГОРДЕЮК[©]
кандидат
юридичних наук,
доцент

*(Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»)*

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Проаналізовано закордонний досвід становлення та особливостей розвитку інституту соціального партнерства у сфері трудових відносин у різних країнах світу.

Визначено, що поняття соціального партнерства має відповідати комплексності та багатоплановості цієї категорії, тобто містити такі змістовні ознаки: позиціонуватися як метод та спосіб врегулювання конфлікту інтересів роботодавців і найманих працівників; передбачати нормотворчий процес на всіх рівнях врегулювання трудових відносин (національному, галузевому (регіональному), локальному) шляхом проведення соціального діалогу між зацікавленими сторонами; передбачати превентивну діяльність представників сторін соціального партнерства щодо запобігання виникненню конфліктних ситуацій при здійсненні трудових відносин.

У роботі зроблено висновки щодо: особливостей становлення та розвитку інституту соціального партнерства у різних країнах світу, визначені: змістовні ознаки категорії «соціального партнерства», що становлять її поняття; різні моделі соціального партнерства, їх переваги та недоліки; основні форми, методи та принципи соціального партнерства, що були встановлені у міжнародно-правових актах, розроблених та ухвалених МОП; доцільності в умовах інформатизації суспільства та використання новітніх технологій, зокрема ШІ у всіх сферах суспільних відносин, в тому числі й трудових, застосовувати соціальне партнерство як механізм гуманізації трудових відносин, спрямований на захист трудових прав найманих працівників у нових сучасних реаліях.

Ключові слова: *соціальне партнерство, соціальний діалог, модель соціального партнерства, соціально-трудова відносина, соціально-партнерські відносина, учасники соціально-партнерських відносин, наймані працівники, роботодавці, форми соціального партнерства.*

© Г. Спіцина, 2022

ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0001-9131-0642>

spitsyna_hanna@ukr.net

© А. Гордеюк, 2022

ORCID iD : <https://orcid.org/000-0001-7423-3673>

alla.law.gor@gmail.com